

КАЗАК С.П.

Київський національний лінгвістичний університет

ІНТЕНСИВНІСТЬ СОМАТИКОНУ ЕМОЦІЙНОГО РЕАГУВАННЯ ПЕРСОНАЖА

Стаття присвячена вивченню інтенсивності соматикону емоційного реагування персонажа на матеріалі сучасного англomовного художнього дискурсу. Висвітлено, що інтенсивність як невід'ємна складова емоцій та емоційного реагування лежить в основі емоційної взаємодії персонажів, а в комбінації із прагматично зумовленою сукупністю невербальних знаків сприяє більш ефективному досягненню прагматичних цілей комунікантів.

Ключові слова: соматикон, емоційне реагування, інтенсивність, інтенсифікатори невербальних знаків.

Стаття посвящена изучению интенсивности соматикона эмоционального реагирования персонажа на материале современного англоязычного художественного дискурса. Доказано, что интенсивность как неотъемлемая составляющая эмоций и эмоционального реагирования лежит в основе эмоционального взаимодействия персонажей, а в комбинации с прагматически обусловленной совокупностью невербальных знаков способствует более эффективному достижению прагматических целей коммуникантов.

Ключевые слова: соматикон, эмоциональное реагирование, интенсивность, интенсификаторы невербальных знаков.

This article is dedicated to the investigation of nonverbal emotional reactions intensiveness component on the material of modern English fictional discourse. It is highlighted that intensiveness as an intrinsic component of emotions and emotional reactions is a basis of emotional interaction between characters. Accompanied by a pragmatically motivated combination of nonverbal signs it fosters a more effective achievement of communicats' pragmatic aims.

Key words: somaticon (combination of nonverbal signs), emotional reactions, intensiveness, intensiveness markers of nonverbal signs.

Останнім часом у межах наукової парадигми комунікативної лінгвістики посилився інтерес до вивчення проблеми невербальної комунікації, соматикону дискурсивного простору [1; 2; 3], у якому втілюються емоції і почуття через феномен емоційного реагування [4], вмотивовані прагматичні дії та

Казак С.П.

реакції мовців [3]. У сучасних комунікативних студіях *соматикон* дискурсу розуміють як прагматично зумовлену сукупність невербальних знаків комунікації та їхніх лінгвальних позначень, що своїми системними парадигматичними й синтагматичними відношеннями утворюють семіотичний простір тілесності художнього дискурсу [3:3], при цьому інтенсивність соматикону належить до особливо **актуальних** предметів дослідження.

Утім, недостатньо розробленим залишається питання комплексного дослідження потенціалу сукупності невербальних знаків через свої лінгвальні позначення передавати інтенсивність емоційного реагування партнерів по комунікації на комунікативний стимул.

Об'єкт дослідження – соматикон емоційного реагування персонажа, а **предметом дослідження** виступає параметр його інтенсивності **на матеріалі** сучасного англомовного художнього дискурсу.

Виходячи з об'єкту та предмету дослідження, **мета даної статті** – вивчення параметрів інтенсивності соматикону емоційного реагування персонажа, його знакової природи та позначення в сучасному англомовному художньому дискурсі.

Новизна нашого дослідження полягає в тому, що ми зосереджуємося на вивченні соматикону емоційного реагування як ситуативно обумовленої, психологічно і прагматично вмотивованої комунікативної дії / реакції, що містить параметр інтенсивності.

За інтенсивністю протікання соматикон емоційного реагування буває *інтенсивним* та *неінтенсивним* [4; 5]. *Інтенсивність* – одна із дискусійних категорій сучасного мовознавства, що пояснюється підвищеним інтересом лінгвістів до виявів мовленнєвих інтенцій мовця, а також якістю самих текстів, їх експресивністю та стилістичною витонченістю. Інтенсивність, з одного боку, трактується як один із засобів посилення сили впливу мовної одиниці або як ситуативно обумовлена яскравість слова. І.І. Туранський [6] розуміє інтенсивність як міру кількості експресивності, яку А.Б. Ліхачова включає в більш широкую категорію – виразність. Звідси слідує, що експресивність – це

сукупність семантико-стилістичних ознак одиниці, і ці ознаки мовної чи мовленнєвої одиниці виявляються через категорію емоційності, оцінності, образності та інтенсивності [5:111].

С.П. Ільїн, вивчаючи поняття інтенсивності з позицій психології, у книзі "Психофизиология состояний человека" [4] називає високий ступінь позитивного емоційного реагування – блаженством. Наприклад, людина відчуває блаженство, гріючись біля вогню після довгого перебування на морозі або, навпаки, поглинаючи холодний напій у спекотну погоду. Для блаженства характерно, що приємне відчуття розливається по всьому тілу. Вища ступінь позитивного емоційного реагування називається екстазом або екстатичним станом. Це може бути релігійний екстаз, який переживали середньовічні містики, а в даний час спостерігається у членів деяких релігійних сект; такий стан також властивий шаманам. Зазвичай люди відчувають екстаз, коли переживають вершину щастя. Цей стан характеризується тим, що воно захоплює всю свідомість людини, стає домінуючим, завдяки чому в суб'єктивному сприйнятті зникає зовнішній світ, і людина перебуває поза часом і простором. У руховій сфері при цьому спостерігається або нерухомість – людина тривало залишається в прийнятій позі, або, навпаки, людина відчуває тілесну легкість, виявлення якої доходить до несамовитої радості, що виражається у бурхливих рухах. Екстатичні стани спостерігаються і при душевних захворюваннях: при істерії, епілепсії, шизофренії. При цьому нерідко відзначаються галюцинації: райські аромати, бачення янголів, тощо [4].

Слід за О.Й. Шейгал [7], категорія інтенсивності – це часткове виявлення категорії кількості, а з точки зору І.І. Туранського [6] "інтенсивність – це міра експресивності, емоційності, оцінності, що сигналізує градуальність". Автор продовжує, що "інтенсифікатори дискурсу виконують функцію датчиків напруги: вони сигналізують прагматичний пік висловлення, висвічують комунікативно найбільш вагомні елементи". Завдяки конструкціям-інтенсифікаторам висловлення характеризуються підвищеною експресивністю і цим приваблюють

Казак С.П.

до себе увагу адресата. Вибір засобів інтенсифікації та їх густота – показник *мовленнєвого темпераменту мовця*. Однак кількісні характеристики інтенсивності мають не лише індивідуальні особливості, вони специфічні в різних лінгвокультурних спільнотах і в національних культурах. Ступінь насиченості тексту цими елементами на позначення соматикону емоційного реагування персонажа – різна.

Близькою для нашої роботи є думка О.Й. Шейгал [7] про те, що всі лексичні одиниці, які передають значення інтенсивності, поділяються на дві групи:

- 1) слова-посилувачі (інтенсиви чи інтенсифікатори);
- 2) внутрішні інтенсиви (інтенсифікати).

В умовах групової взаємодії соматикон емоційного реагування є показником рольових взаємовідносин. Так, в наступному прикладі інтенсивна невербальна емоційна реакція – сильний стрибок *hopped off heartily* – результат зорової взаємодії трьох персонажів *he said looking at his sister* та *she said looking at her mother*. Мета обміну поглядами – отримання дозволу на прогулянку на свіжому повітрі. Інтенсифікатор виражений через прислівник *heartily* – to a great degree; very (especially with reference to personal feelings [8]).

“Sis, I am sick of staying inside all the time. It makes me claustrophobic. I want fresh air, he said looking at his sister.

“Alright,” she said looking at her mother, “let him go out mom, the fresh air will only do him good.”

“Thank you sis.” Aaryan hopped off heartily. [9:2].

У межах одного фрагменту дискурсу можна прослідкувати контрастність інтенсивного та неінтенсивного соматикону емоційного реагування персонажів, зумовленого переживанням емоції гніву першим, та емоції суму – другим. Соматикон позначений невербальним компонентом комунікації «голос», що варіюється від інтенсивного, емоційно навантаженого – *his sister finally yelled*, до неінтенсивного, слабкого, хворого голосу *he sighed*. Ключова лексична одиниця для вираження інтенсивності – дієслово *yell* (A loud, sharp cry of pain, surprise, or delight [8]), a

неінтенсивності – дієслово *sigh* (emit a long, deep audible breath expressing sadness, relief, tiredness, or similar [8]).

That very night he googled 'Origami' and spent hours reading about it despite the scolding from his mother and sister.

"You must go to bed right away." His sister finally yelled.

"Alright I'm done." He sighed and went to bed. [9:6].

При вивченні параметрів комунікативного явища – соматикону емоційного реагування – виділяють національний стиль комунікації, чи комунікативний етностиль – детермінований культурою тип комунікативної поведінки, що проявляється у виборі і перевазі у вживанні певних засобів комунікації (вербальних і невербальних), що використовуються в процесі міжособистісної взаємодії.

А.Б. Ліхачева у зв'язку з цим підкреслює, що вивчення та опис інтенсифікаторів дискурсу тієї чи іншої мови доцільно проводити з опорою на дані досліджень про національну комунікативну поведінку, при цьому в центрі такого роду досліджень маж бути запитання про те, якими рисами національного комунікативного стилю обумовлена інтенсифікація висловлень у кожній із мов, що описується [5:122].

"We're glad you're here, Hiroko". "I am very glad too," Hiroko said, and bowed low to her older American cousin.

"You don't need to do that here." Reiko put a gentle hand on her shoulder.

"I do not know another way to show you respect, and thank you for your kindness," she said, as Reiko walked her to Sally's bedroom.

"Here you can be less formal."

Hiroko began to bow again, and then stopped herself with a small smile [10:72].

На тло невербального семіотичного простору, вираженого через невербальні емоційні реакції – "постава", "жест", "дотик", "відстань" і "посмішка" – накладається гендерний та національний, марковані позитивною емоцією (номінація with a small smile). А саме, цей приклад ілюструє культурні відмінності в світосприйнятті і вираженні поваги до старших через японський

та американський стилі емоційного реагування. Американський формат спілкування належить до малоконтактного культурного типу, що ілюструється використанням номінації "put a gentle hand on her shoulder" у порівнянні з японським форматом, що належать до безконтактного типу культури. У той же час, інтенсивність соматикону емоційного реагування у даному фрагменті має два виміри: по-перше, невербальний знак – ніжний дотик (put a gentle hand on her shoulder) можна, на нашу думку, віднести до неінтенсивного способу вираження соматикону емоційного реагування, ключова номінація, що характеризує невербальний знак дотик – прикметник gentle (moderate in action, effect, or degree; not strong or violent) [8]. Водночас, цей фрагмент художнього дискурсу демонструє інтенсивний тип соматикону емоційного реагування, виражений через поставу bowed low, де інтенсифікатор – прикметник low, що позначає глибину поклону до підлоги (low – near the bottom of something) [8]. Виходячи з того, що інтенсивність трактується як міра кількості, у тому числі і кількості невербальних знаків у дискурсі, прислівник again – інтенсифікатор невербального знаку "bow", оскільки означає, повторюваність виконання персонажем невербальної дії – поклону.

Неінтенсивним соматикон емоційного реагування може бути через утому. При цьому реакція на комунікативний стимул – енергетично малонавантажена і виражається через дієслова yawned (позіхнула) та sighed (зітхнула), які знаходяться відповідно в ініціальній та фінальній позиціях і утворюють тим самим рамкову конструкцію неінтенсивного соматикону емоційного реагування персонажа.

Nancy yawned. "I want to change my major."

"To what?" Sydney asked.

"Zoology. Molecular biology totally sucks." She drank from her beer and sighed. [11:3].

Наступним прикладом неінтенсивного соматикону емоційного реагування, вираженого через номінації – Henry looked at her, leaning his head back; She shrugged, може стати такий, що знаходиться під впливом екстралінгвальних чинників ситуації

спілкування – дії природних явищ, а саме морського бризу, що сприяє релаксації персонажів, незважаючи на обговорення теми здачі іспитів:

The humid wind brushed through her hair and made her relax. She loved living in Hawaii. Henry looked at her, leaning his head back. "Ready for the exam?" She shrugged. "I guess." [11:3].

Доказ не інтенсивності, нетривалості, прагматичної байдужості соматикону криється в семантиці дієслова *to shrug*, яке в Оксфордському словнику визначається так: *raise (one's shoulders) slightly and momentarily to express doubt, ignorance, or indifference* [8].

Результати аналізу ілюстративного матеріалу дозволяють нам зробити припущення про те, що інтенсивність – це одна із найчастотніших характеристик соматикону емоційного реагування персонажа, поряд із оцінністю та принципом домінантної емоції.

Так, в наступному прикладі інтенсивний соматикон емоційного реагування виражається через "жест" – *My mouth dropped open* та образний вираз на позначення сильного хвилювання – *my heart stopped beating*. Дієслово *drop*, яке ознакає несвідоме чи несвідоме падіння чогось, у цьому випадку несвідомий жест від переживання здивування (*let or make (something) fall vertically*) [8]. Така інтенсивність переживання пов'язана також із прагматичним віковим фактором, персонаж – дівчина-підліток, яку запросив на випуский бал хлопець її мрії.

"I ask you to the prom," said Danny O'Brian. My mouth dropped open and my heart stopped beating. Danny O'Brian was asking me to the prom [12:2].

Характерною особливістю метафори невербального каналу зв'язку є *здатність інтенсифікувати позначення емоційного стану людини*. Можливо, слідом за Е.М. Вольф, говорити про шкалу інтенсивності емоції, що складається їх чотирьох підрозділів: слабка ступінь емоції, середня ступінь емоції, сильна ступінь емоції, афект [3:59–60].

Так, емоція гніву об'єднує невербальні дії в наступні підкласи із загальним значенням: 1) "досадувати, дратуватися"; 2)

"сердитися, злитися"; 3) "обурюватися, обурюватися"; 4) "приходити в лютю". Інтенсифікація емоції гніву досягається якісним і кількісним використанням невербальних компонентів, які в зоні сильного ступеня емоції і афекту характеризуються обернено пропорційним ступенем контрольованості прояву емоції. Слід зауважити, що виділені зони – дифузні і строго не відмежовані. Їх упорядкованість потрібна, у першу чергу, для того, щоб позначити об'єктивно існуючу градацію емоційного стану людини і звернути увагу на те, що людина в стані афекту демонструє невербальною поведінкою втрату самоконтролю. Фізичні прояви емоцій сильної інтенсивності майже завжди позначаються метафорами: його трясло від гніву, він рвав і метав. Різка міміка, гучний голос, жести великої амплітуди – все це маркери руху емоцій за шкалою їх посилення [3:101].

Показником інтенсивності соматикону емоційного реагування можуть бути прислівники (*a little harder*), які підсилюють невербальний компонент комунікації "дотик", наприклад, *rubbing a little harder if she could push aside my pain and humiliation*, з метою заспокоєння засмученого персонажа. Невербальний супровід ситуації на секунду зупиняється для здійснення когнітивної операції *she stopped rubbing for a second* і потім у персонажа з'являється нова ідея.

"I'm so sorry honey," she said as she gently rubbed my back.

"Why Mom? Why always me?" I mumbled through a snotty nose.

"Oh honey," she said, rubbing a little harder as if she could push aside my pain and humiliation. "Someday, this won't seem so important."

She stopped rubbing for a second then said, "Can't you go by yourself" [12:3].

Таким чином, інтенсивність даного фрагменту доводиться триразовим використанням номінації на позначення дотику "rub", при цьому семантика дієслова *rub* містить вказівку на часову повторюваність дії, а частота повторення та інтенсивність

протікання тісно взаємопов'язані (*rub – apply firm pressure to the surface of (something), using a repeated back and forth motion*) [8].

Ключова роль в передачі експресивності належить дієсловам, у тому числі і *дієсловам руху*. Систематизувати засоби вираження оцінки ми можемо у вигляді такої таблиці:

Дієслова / фразеологізми	hop off, yell, sigh, yawn, shrug, drop (mouth), stop beating, push, etc.
Прикметники	low, gentle
Іменники	–
Прислівники	heartily, a little harder, aside
Прийменники	–
Сполучники	–

Таблиця 1. Номінативні засоби вираження інтенсивності соматикону емоційного реагування персонажа

Таким чином, інтенсивність соматикону емоційного реагування – його якісна та кількісна характеристика, яка визначається двома факторами: ступенем невдоволеності відповідної інтенції і ступенем неочікуваності (непередбачуваності) обставин, що впливають на її реалізацію. Закономірність реалізації факторів впливу на соматикон емоційного реагування така: чим сильніша комунікативна інтенція персонажа і чим більш непередбачувані для персонажа умови спілкування, що сприяють або перешкоджають її реалізації, тим сильніша в цій ситуації емоційна напруга і переживання. Саме через ці фактори можна свідомо управляти невербальними емоційними реакціями людини, тобто сприяти їх посиленню або послабленню. За шкалою інтенсивності можна виокремити велику кількість емоційних проявів, починаючи від ледь помітного і ледь усвідомлюваного емоційного тону відчуттів і, закінчуючи сильними, короткочасними, бурхливо протікаючими,

неконтрольованими афектами, які знаходять своє номінативне вираження в сучасному англомовному художньому дискурсі.

ЛІТЕРАТУРА

1. *Серякова І. І.* Невербалістика: Основні Напрями Дослідження / І. І. Серякова // Проблеми Семантики Слова, Речення Та Тексту : 36. Наук. Пр. / М-Во Освіти І Науки України, Київ. Нац. Лінгв. Ун-Т. / Вип. 22 / Відп. Ред. Н. М. Корбозерова. – К.: Вид. Центр Кнлу, 2009. – 503 С. 2. *Романов А. А., Сорокин Ю. А.* Соматикон: Аспекти Невербальной Семиотики / Алексей Аркадьевич Романов, Юрий Александрович Сорокин. – М.: Ия Ран, Твгу, 2004. – 253 С. 3. *Серякова І. І.* Соматикон Англомовних Дискурсивних Практик : Дис. ...Докт. Філол. Наук : Спец. 10.02.04 "Германські Мови", 10.02.15 "Загальне Мовознавство" / Ірина Іванівна Серякова, — К., 2012. — 441 С. 4. *Ильин Е. П.* Психофизиология Состояний Человека / Евгений Павлович Ильин. – Спб.: Питер, 2005. – 412 С. 5. *Лихачева А. Б.* Интенсификация Высказывания Как Проявление Русского Коммуникативного Стиля / А. Б. Лихачева // Slavistika Vilnensis. – Вильнюс: Вильнюсский Университет, 2012. – Выпуск 57 (2). – С. 111-126. 6. *Туранский И. И.* Семантическая Категория Интенсивности В Английском Языке : Монография / Иван Иванович Туранский. – М.: Высшая Школа, 1990. – 173 С. 7. *Шейгал Е. И.* Интенсивность Как Компонент Слова В Современном Английском Языке / Елена Иосифовна Шейгал. – М.: Акад, 1981. – 212 С.

ДОВІДНИКИ

8. Oxford Dictionary online. Oxford: Oxford University Press, 2014 [Електронний ресурс] – Режим доступу до словника: <http://www.oxforddictionaries.com/>

ДЖЕРЕЛА ІЛЮСТРАТИВНОГО МАТЕРІАЛУ

9. *Bhaskarbhatta A.* Love forever / Anuraag Bhaskarbhatta. – Los Gatos: Smashwords, 2014. – 13 p. 10. *Steel D.* Silent Honor / Danielle Steel. – New York: Bantam Doubleday Dell Publishing Group, Inc., 1996. – 405 p. 11. *Wilson N.* Needing Nita / Norah Wilson. – Los Gatos: Smashwords, 2010. – 50 p. 12. *Snodgrass G.* Prom Date / Gary Snodgrass. – Los Gatos: Smashwords, 2014. – 8 p.